

Szívemelő táj: tündéres Badacsony

A maga nemében egyedülálló tája hazánk-nak. Talán a világon se nagyon akad még egy olyan hely, ahol ilyen kis területen ennyire szemléletesen tárulnának elénk a földtörténet emlékei. Olyan, mint egy szabadlan tájmúzeum, ahol együtt láthatjuk páratlan szépségben a természeti erők és az ember építő munkájának nyomait, ám a rombolás képeit is.

Szépségének első hirdetői, népszerűsítői költők és írók voltak. *Kisfaludy Sándor* „tündéres Badacsonynak”, vagy ami ennél is kifejezőbb: „szívemelő táj”-nak nevezte. *Eötvös Károly* — nyilván Kisfaludy hatására — „Badacsony vidékének tündérországa”-ként említi, „melynél szebb a kerek világon nincs”. Sőt könyve Badacsonyról szóló fejezetének már ezt a címet adta: „A világ legszebb vidéke”. Ha netán valaki ezt Eötvös elfogultságának tulajdonítaná s annak, hogy keveset látott a nagyvilágból, egy nála többet utazó, későbbi író is idézhetünk: *Herczeg Ferenc* írja *Fekete szüret Badacsonyan* című tanulmányában: „Ez a legszebben felépített hegy mindazok közül, melyeket életemben láttam. Különb a palermói Monte Peligrinónál, melyről Goethe azt mondta: a világ legszebb hegyfoka. Goethe nem látta Badacsonyt.”

Eötvös nemcsak a táj szépségét fedezte fel, hanem egy kicsit a jövőbe is látott, amikor azt jósolta: „Egykor az idegen nemzetek utazói ezren és százezren jönnek ide majd, hogy mikor már minden szépet láttak, minden szépséget itt együtt lássanak.” A helyi idegenforgalom szakemberei szerint nyári időben napi 20–25 ezer, évente csaknem kétmillió ember látogatja meg a „balatoni hegyek uralkodó fejedelmét”. Hihetőnek tűnik ez a szám, ha el-töltünk néhány órát az idegenforgalom kapujában, a hajókikötő és a Hableány étterem közötti területen, melynek régi, még az én hajdani első látogatásomkor is meglevő hangulatát

Pannóniáról szóló szép könyvében így öröközte meg *Bernáth Aurél*: „Ahogy az ember a mólóról a szálloda felé megy, több sor magas jegenye és sűrű vadgesztenye park fogadja. S ha eltűnik benne a sétáló, s különösen ha szívét előzőleg éterizálta a víziút, valami mély várakozás és csend kapja el. A méltóságos hegy körvonalai átsejlenek a gesztenyés levelei közt. Mélységes komolyságba kerül a lélek, mely eddig a víz és az ég könnyedségétől meg a hajó finom remegésétől már majdnem elvesztette földi kapcsolatait...” Ma bizony más kép és más hangulat fogadja az érkezőt. A park fái ma is megvannak, de nem a csend kapja el alattuk a sétálót, hanem a park tekintélyes részét elfoglaló borkóstolók, peccsenyesütők, bazárok, üzletek körül áramló tömeg vásári zsvajva, az egyik borozónál reggeltől estig vásíró, harsogó hegedű és harmonika hangja. A mai képet és hangulatot már nem Bernáth, hanem *Weöres Sándor* két évtizede írt *Badacsonyi distichonjána* a sorai érzékeltetik: „Üdv! idegenforgalma a hajdan még békés Balatonnak, / Mind, aki nagy-nyüzsgön geggyöli ősi tavunk, / salve a fejlesztők és pártfogolók seregének, / kiknek a lépte nyomán szépül a strand és a barakk / és szétszórt papiros, bádóg-tok körben a parton...”

Néhány órai figyelés után azt is megállapíthatjuk, hogy a látogatók többsége a balatoni hegyek uralkodó fejedelmének csak a lábánál rója le hódolatát, megreked a part közelében, a peccsenyesütők és borkóstolók környékén, így aztán keveset lát a táj szépségéből. Ám ha nem is sokan, de vannak olyan autósok, akik körbejárják a 12 kilométer kerületű hegyet, és az idegenforgalom központján, Badacsonyon kívül megismerkednek a hegyet övező településekkel: Badacsonytomajjal, Badacsonyörssel, Badacsonylábdival, Badacsonytördemiccel, esetleg a kissé távolabb fekvő, de határával a

hegy északi lábáig nyúló Nemesguláccsal, a Badacsony Tsz központjával, s ezek a kirándulók már izlelgethetik a táj varázsát. Ahhoz azonban, hogy teljes szépségében táruljon elénk a „szívemelő táj”, fel kell mennünk a hegyre, be kell járnunk a főbb turistautakat, szét kell néznünk a kilátóhelyekről. A Balatonra szép kilátást nyújtó Kisfaludy-házig még forgalmas az út, a hegytetőre és a kilátóhelyekhez vezető soklépcsős hegyi utakra azonban már kevesen vállalkoznak, pedig kárpótlást nyújt a fáradságért az, amit innen láthatnak.

Építő és romboló természet — építő és romboló ember

A földtörténet és az emberi történelem nyomai egyaránt olvashatók itt, s ebben a geológusok és a régészek kutatásai is segítenek. A geológusok sok millió évre visszamenően ismerik és leírták azokat az emberi élet mércéjével mérhetetlen idejű változásokat, süllyedéseket, töréseket, a területet többször elborító tengerreket, vulkáni kitöréseket, amelyek a tájat formálták. A tüzes borokat adó hegyoldal talaja annak a pannóniai tengernek az üledéke, amely mintegy tízmillió évvel ezelőtt borította el a tájat, s amely később a világtengerektől elszakadva, lassan kiszáradó beltő-rendszerré alakult. Vize négy-öt millió évvel ezelőtt a vulkánok kitörésével, a táj arculatára ma is annyira jellemző bazalthegyek kialakulásával egy időben tűnt el. Nem is olyan régen még általánosan elterjedt volt az a nézet, hogy a Balaton a Pannon-tenger maradványa. Az újabb geológiai kutatások eredményei azonban arra utalnak, hogy a tenger kiszáradása után évmilliók jártak el addig, míg a kéregmozgások kialakították a Balaton mai medencéjét, amelyet a csapadék és a patakok vize fokozatosan feltöltött. A felszabadulás óta végzett fúrógépes vizsgálatok a tómedence üledékeinek és az üledékben található virágporoknak az elemzésével arra az eredményre vezettek, hogy ez nem is olyan régen, alig 20–22 ezer évvel ezelőtt történt.

A természeti erők mellett az ember teremtő és romboló munkája is formálta a táj mai arculatát. Nem tudjuk, hogy Badacsony mikor vált lakott tájjá, azt azonban igen, hogy egynapi járőföldre már a Balaton kialakulása előtt 20–22 ezer évvel is emberek éltek. Lovasi szőlőmtől — ahol e sorokat írom — alig ezer méternyire tárták fel 1951-ben azt az Európa-

szerte egyedülálló festékbányát, ahol 40 ezer évvel ezelőtt nagy gonddal kikísérletezett és előállított csontszerszámokkal bányászta a kultikus célokra használt vörös festékanyagot az őskor embere. Badacsonyan is több helyen kerültek elő — ha nem is ennyire régi — átfúrt és átfúratlan kőbalták, cserépmaradványok, amelyek azt bizonyítják, hogy itt is lehetett települése az őskori embernek. A szőlőtelepítés, házépítés, bányaművelés során itt is, ott is előkerült leletek arról vallanak, hogy a bronzkorban, a vaskorban és később is folyamatosan lakták e tájat. A kelták emlékét temetkezési helyükön kívül egy művészi alkotás, a Tördemic határában előkerült kettős kőfej is őrzi. Különösen sok emlék maradt a rómaiak idejéből, akiket a táj mediterrán jellege mellett nyilván annak szépsége is vonzott. A hegy aljában vezető utat ma is római útként emlegetik, és több helyen olyan ház van, amely római villa alapjaira épült. A feltárt temető, az előkerült alapfalak, téglák, oltárok, kőkoporsók mellett Diana istennő bronzszobra is hirdeti itteni életük tényét. Általános az a vélemény, hogy a szőlőtermelést is ők honosították meg Badacsonyan, és egyes feltevések szerint a hazánkban csak itt termő „kéknyelű” ebből az időből maradt fenn.

Amint *Kézai Simon* krónikájában olvashatjuk: „A hetedik sereg vezérét pedig Vérbulcsúnak nevezték. Ez Zalában, a Balaton tava körül szállott meg.” Badacsony tája a Vérbulcsú törzsből származó Lád nemzetség birtoka lett. Tomaj bizonyos feltevések szerint bessenyő település volt, a Taksony fejedelem idejében hazánkba jött Tanúz Aba leszármazottai, a Tomaj nemzetség lakta. A hegyalji települések: Tomaj, Lád, Örs, Tördemic, Kőbölkút gyakran szerepelnek a középkori oklevelekben. Az Árpád-kori és a középkori templomok, temetők ismeretében arra következtethetünk, hogy egészen a török időkig virágzott az élet a hegy minden oldalán. A balatoni várak ellen vonuló törökök azonban az ittenieket is sokat sanyargatták: feldúlták és felégették falvaikat. Ekkor pusztult el Lád és Kőbölkút, s az először 1263-ban említett, Szent Imréről elnevezett tomaji pálos kolostor is, amely a klostorkútnál állt. A néphagyomány szerint ennek a szerzetesi termelték először a francia eredetű „pinot gris” szőlőt, a szürkebarátot, amelynek bora ma is az első helyen áll az itt termesztett között.

Mai hírét-nevét természeti szépségén kívül tüzes borának és az üdülési lehetőségnek kö-

szönheti Badacsony. Bortermelésének sok évszázados hagyománya van, de igazából akkor vált híressé, amikor a 18. század elejétől kezdve a közeli és a távolabbi földbirtokosok szinte egymással versenyezve telepítették a szőlőket a hegy déli lejtőin, és a pincékre kúriákat, díszes préházakat és kápolnákat építettek. Ahogy *Keresztury Dezso* írja: „Nézd az öreg hegy meleg lejtőjére / gyümölcsöt raktak dédeid, / pincére préház, romra templom épült, / olvasd a táj sugalló betűjéből / a történelem feljegyzéseit.”

Az építés, az alkotás mellett azonban rombolt is az ember. Kiváló tulajdonságú a balatoni bazalt. Egyetlen köbcentiméternyi hasábjá 3000 kg terhelésnél is többet bír el, és mivel könnyen hasítható, gazdaságosan lehet belőle kitűnő utcaburkoló követ és járdaalapot vágni, de út- és vasútépítéshez a zúzaléka is kiváló. Ezt használta ki a 20. század elején az emberi kapzsóság és az üzleti érdek. Kőbányát nyitottak a hegy oldalán, elkezdték rombolni a természet csodás alkotását. A több mint fél évszázadon át tartó robbantások alaposan megbontották, éktelen sebhelyekkel csúfították el a hegy kecses alakját. A tomaji állomás mellett a Balaton partján pedig ott porzott fülsiketítő dübörgéssel a bánya kőzúzó üzeme, amelyről találóan írta *Várkonyi Nándor*: „Úgy illik ebbe a tájba, mint a szépszobába a moslékos vödör.” A harmincas években kitűnő útikönyvében *Darnay-Dornyai Béla* keserűen írta: „Addig nézde meg mindenki ezt a csodahegyet, amíg nem késő, hogy legalább elmondhassa a késő unokáknak is, hogy megmenteni ugyan nem tudtam hazámnak ezt a legszebb helyét, de halála előtt, a 12. órában még én is ott voltam a tetején és megsirattam én is ott a helyszínen a Badacsony kikerülhetetlen végzetét.” A végzetnek azonban végül mégis sikerült útját állni. A Természetvédelmi Hivatal sok-sok vita és harc után elérte, hogy 1967-ben a tó felé néző bányát megszüntették, de a Kőkapu környéki egy ideig még tovább működött.

Újabb nyomaival is találkozhatunk az emberi rombolásnak. A hegyre vezető út, a római út és az erdő által határolt, Tomajig nyúló terület három évtizeddel ezelőtt jól művelt szőlők borították, fehérlettek köztük a fákkal körülvett préházak. Harminc éve ezen a részen járt pincéről pincére *Sarkadi Imre*, hogy izlelgesse az igazi badacsonyt. Talán itt kapta *Kassák* is az élményt *Részegítő Badacsony* című verséhez: „Hét pincédben hétféle borodat ittam / hét verset írtam hozzád, hét köszöntőt / hét

dallama voltál hét szép napomnak / öledben aludtam, csókjaidtól keltem.” Most hiába keresi szemem azt a hangulatos préházat és előtte a hatalmas diófát, amely alatt Sarkadi nyelvével is csettintve jelezte, hogy „ez igen, ez már valóban badacsonyi!” — nincs sehol. Eltűntek a préházak, a fák, a szőlők, az évszázados támfalak, és Badacsony déli lankáján, ahol a legjobb borok termettek, most több száz holdon összefüggő paréjtelep, kétméteres körötenger éktelenkedik. „Ki volt e földek gyilkosa, miféle kéz, szabály vagy rendelet?” *Tatay Sándor* egyik írásában találtam rá választ. „Húsz évvel ezelőtt azt mondták, a badacsonyi bor drága valutát ér. Rajta hát, rajzoltak gyönyörű terveket a minisztériumban. Lebontották sorban a régi, gyönyörű préházakat, pincéket, kivágták a diófákat, gesztenyefákat, tujákat, mert itt minden talpalatnyi hely a szőlőtökének kell. A pompás tervek lágy hajlatú terein kóro nő, ameddig a szem ellát. És ezrelv és tizezrelv árad fel a nép megcsodálni gavalléros hanyagságunk kirakatát.”

Ehhez képest jelentéktelen, de mégis szemet szűrő jelenség, amit az út másik oldalán, a ma is magánosok kezén levő területen láthatunk. Mind több helyen pusztulnak ki a szőlők, nemcsak azok, amelyeknek gazdái kiöregedtek a munkából, hanem azok is, amelyekben a régi préházak helyén milliókát érő új nyaralók páváskodnak. Van olyan, amelyiknek a gazdája a szőlőt is rendben tartja (és a kapuban ülve diszkréten mondogatja a járókelőknek: Van jó háziborom!), de olyan is, ahol a szőlő metszetlenül sínylődik a burjánzó gazban, vagy ha megmetszették is, kapát és permetet egész évben nem látott, és a gazmagot, meg a betegségek csíráit viszi tőle a szél és az eső a szomszédokéra is. Ezek bizony már nem szeplők a hegy ősi szőlőkultúrájának az arcan, hanem hullafoltok. A hegyi szőlők halála ítlését jelzik. A Badacsonyi Szőlő- és Bortermelési Rendszer 13 partnerüzeme csaknem 4 ezer hektár nagyüzemi ültetvényen gazdálkodik, de ezt már nem a hegyen, hanem a lapon és az enyhe lankákon telepítették, s ahogy az egyik vezető mondta, a sok növényvédőszer és a helytelen gyomirtási technológia mellett még így is nagy gondjuk az erózió. A hegy-völgy irányú művelés következtében az esőzések évente legkevesebb 25, de előfordul, hogy 180 tonna talajt is lemosnak egy-egy hektárról... Úgy látszik, hogy a telepítést tervező szakemberek nem tudták azt, amit a szőlőtermelő parasztok évszázadok óta tudnak: hegyes-

dombos vidéken nem szabad hegy-völgy irányú művelést folytatni. Működik egy szakszövetkezet is, amelynek elvileg az lett volna a feladata, hogy a hegyoldal szőlősgazdáit összefogja. Azokat a hegyi szőlőket azonban, amelyekben támfalak vannak, közéjük pedig lakóház áll, nem lehet nagyüzemi módszerrel művelni. Így a szakszövetkezet is a laposabb helyeken telepített. Szépek ezek a nagy szőlőtáblák, nyilván a boruk is jó, ha nem is olyan, mint a hegyen termett — mégis fájlatjuk a hegyi szőlők pusztulását, mert az ősi termelési kultúra eltűnésével együtt a táj képe is megváltozik. Amit véres verejtékkel termővé varázsolt az ember, azt lassan visszahódítja a természet.

„Költő és festő keresheti szerencsáját...”

Badacsonyi sétáján az irodalomban járatos emberben a szemével érzékelhető látvány akaratlanul is mindig társul, bővül és színesedik az irodalmi és művészi emlékekkel és élményekkel. Mintha abban is igaza lett volna Eötvös Károlynak, hogy „Költő és festő keresheti szerencsáját e táj szépségein. Zenész, szobrász és építő soha. Sokkal kisebb méretekben kell e három művészetnek dolgozni, semmint azokba a csodálatos táj varázsát beilleszthetné.” Ma is érvényes, hogy a táj varázsa irodalmunkban, elsősorban a költészetben és a festészetben tükröződik a legszemléletesebben. Első népszerűsítője, a ma is használt jelzők legtöbbször a megalkotója *Kisfaludy Sándor* volt. Emléke itt annyira eleven, mintha *Tatay Sándornak* az irodalomtörténet értékelésével nem egészen egyező elragadtatott megállapítása volna érvényes: „Ez a Kisfaludy Sándor óriási nagy költő volt, korszalkalkotó költő.” Hajdani préházán és a Szegedy Róza-házon kívül utca, forrás, kilátó őrzi nevét és emlékét. 1795-ben a szabadságon levő testőr a badacsonyi szüreten ismerkedett meg *Szegedy Rózával*, aki először visszautasította szerelmét, de öt évvel később — nyilván a kétszáz dalból és húsz énekből álló *Kesergő Szerelem* hatására — 1800-ban a felesége lett. Utána a nyár és az ősz nagy részét Badacsonyan töltöttek. Itt írta a környék várairól szóló regéit, amelyekről halála évében úgy vélekedett, hogy „...Az utóbbi magyar fiatal nemzedék, mint már most is a Regéimben megénekelt váromlékokhoz, zárandokolni fog, hogy lássa azon helyet, hol

egy tántoríthatatlan hazafinak szívveréből azon érzelmek forrának fel, hol egy hazafi kebelből azon szózatok hangzának ki, melyek a magyart hazaszeretetre gerjedni, nemzetiséget és ezzel nemzeti életet visszavívni, szóval a magyart önmagának visszaadni segítették.” Nyelvünk fejlesztésében ugyanezek a célok vezették, hiszen mint írta: „A nyelv a Nemzetnek, ami a lélekzet az élőknek. Nyelv nélkül szintén úgy vége a Nemzetnek, mint lélekzet nélkül vége az életnek.” Ha voltak is világnézeti korlátai, híven szolgálta a nemzeti fejlődés ügyét. Nem pazarolják tehát értelmetlenül idejüket azok, akik nyári napokon ezrelv zárándokolnak a Kisfaludy úton a költő emlékhelyeihez: egykori pincéjéhez, a Kisfaludyházhoz és szomszédságába, a Szegedy Róza-házhoz. Ezen a nyáron azonban családós érte azokat, akik az útikönyvekben leírtakat szeretnék volna látni. A *Balaton* című útikönyvben ezt olvashatjuk: „A fordulónál ... megpillantjuk Badacsonyi irodalomtörténeti érdekességű házat, egyben a Balaton-vidék legszebb szőlőbeli préházat, a Szegedy Róza Irodalmi Múzeum épületét... A ház tövében folyik a Kisfaludy-forrás vize, favályúból ömlik a hideg, tiszta víz, felette virágágásokban szegfűk, rózsák virítanak és a házat is virágágások veszik körbe.” Azt is leírja, mi minden látható a házban, amely „nemcsak irodalmi múzeum, hanem a balatoni szőlőművelés emlékeinek a tárháza is”. A múzeum létesítését *Jankovich Ferenc* kezdeményezte és harcolta ki, aki az 50-es évek elején badacsonyi szőlősgazda lett. Emlékszem, hogy egyik találkozásunkkor milyen lelkesen mesélte: Sikerült megakadályozni, hogy ebből az irodalmi kegyhelyből is kocsmát vagy munkásszállót csináljanak. Olyan irodalmi múzeum lesz itt, hogy csodájára járhat az egész ország! A múzeum el is készült, megnyitáskor, 1953 májusában *Illyés Gyula* mondta az avató beszédet. Jankovich azonban ekkor már nem lelkesedett, hanem bosszankodott s ennek okáról — nyilvánosság elé eddig még nem került — levelében így tájékoztatott: „...Ez a vegyes felvágott, amit Badacsonyi Irodalomtörténeti Múzeumnak neveznek, messze esik az én eredeti elképzelésemtől. Én nem ezert harcoltam. Céлом az volt, hogy a világ legszebb pontján, irodalomtörténeti emlékü helyen, méltó hajlékban helyezték el a dunántúli klasszikusok (Batsányi, Berzsenyi, Kisfaludy, Vörösmarty, Babits) kallódó tárgyi emlékeit s a létesítendő múzeumnak dunántúli irodalmi jellege legyen. Ez a mindenes gyűjte-

mény azonban még izelítőt sem ad mindebből, egy kérdést sem merít ki, üres, felületes és csak propaganda-célokat szolgál. Igényesebb látogatót nem elégíthet ki, az igénytelenekeket pedig elkápráztatja, félrevezeti. Egyetlen haszna, hogy megmaradt s nem vált munkás szertárrá a Szegedy Róza-ház. Ez is valami...”

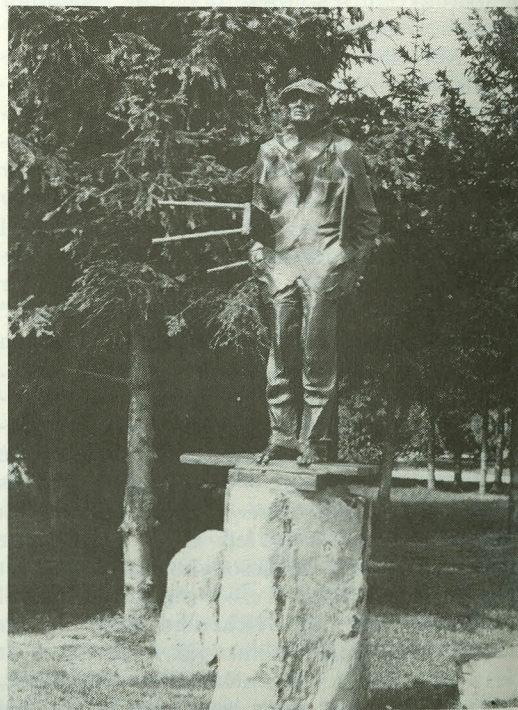
Nem a mi feladatunk eldönteni, jogos volt-e kifakadása. Bár nem az ő elképzelése valósult meg, mégis megszületett hazánk leglátogatottabb vidéki irodalmi múzeuma, amelyhez – mint valami zárandokhelyre – tavasztól őszi népvándorlásszerűen vonultak a látogatók. Ezen a nyáron is vonultak, de zárt kapu fogadta őket, rajta egy tábla: „Átalakítás miatt zárva.” Munkának vagy a munkára való előkészületnek azonban semmi nyoma. Badacsony legszebb és legrégebb háza a kapun kívülről is ebek harmincadjára jutott gazdátlan épület benyomását kelti. Ha bemegyünk a kapu mellett a kidőlt kerítésen, még elszomorítóbb a látvány. Az egykor szépen gondozott virágágyásokban a nemes évelők maradványait fojtogatja a gaz, az épület falain omladozik a vakolat, tetőzetén annyira megritkult a nád, hogy ezt már nem is lehet tetőnek nevezni, az ajtókon nagy lakatok, a földszint kitört ablakain ki-be röpködnek a befészkelte verebek, az emeleti részen, esőtől ázottan feketednek, penészednek és rohadnak a mennyezetet tartó gerendák. Ilyen a ház, amelyről egy 1982-ben megjelent útikalauz még ezt írja: „Irodalmi múzeuma egész évben nyitva.”

Nagy Miklós nyugalmazott tanár, a lelkes badacsonyi patrióta, a táj tárgyi és szellemi emlékeinek gyűjtője, a tomaji tájház létrehozója, aki még 76 évesen is fáradhatatlanul dolgozik, s akit éppen 50. házassági évfordulójának előkészületei közben zavartam meg látogatásommal, jól ismeri a helyzetet. Mutatja a *Honismeret* 1980. évi 3. számában megjelent cikkét: „A Szegedy Róza-ház sajnos egyre romlik. Egy helyisége már használhatatlan. Ha idejében nem gondoskodunk Badacsony legszebb műemlék épületének megmentéséről, nem lesz hely, ahol a táj első felfedezőjének, költőjének és feleségének emlékeit láthassuk.” Mint mondja: Mi badacsonyiak a Hazafias Népfőrdőrumain is igyekeztünk erre felhívni a segíteni tudók figyelmét. De sajnos nem történt javulás. Így aztán 1983 őszén a megyei újság arról adott hírt, hogy „Ma már beázik az épület és megsemmisítéssel fenyegeti a korhű bútorokat, pótolhatatlan irodalmi emlékeket.” Azóta tovább romlott a helyzet. Be kellett zár-

ni a múzeumot, és ki kellett üríteni az épületet, hogy meentsük, ami még menthető. Azt is megtudtam beszélgetéseim során, hogy amikor a tetőt megbontotta a szél, az illetékesek tervet készítettek a felújításra. Négy éve el is készült a terv, 3 millióba került volna a javítás, pénz azonban nem volt. Mivel arról nem gondoskodott senki, hogy a nádas házak gazdáihoz hasonlóan néhány kéve náddal és néhány csapattal ideiglenesen kijavítsák a hibát, azóta annyit romlott az épület s annyit emelkedtek az árak, hogy ma legalább 15 millióba kerülne a javítás. Most a megyei tanács elnökében bizakodnak, aki — állítólag — megígérte segítségét.

Másik szomorúságuk a badacsonyiaknak, hogy nem folyik az évszázadok óta híres Kisfaludy-forrás, amelyről már *Garay János* is így írt: „Ottan álltam Badacsonynak / Lejtőjén a szent helyen, / Hol a regék dalnokának / Áll hajléka a hegyen. / Ittam a forrás vizéből, / Mely csörögve serked itt, / Hippokréné bűvizének / Vélttem inni cseppjeit.” Nem azért

Egry József szobra a mólónál.
Marton László alkotása.
(Orbán József felvétele)

Írók és könyvtárosok Szegedy Róza háza előtt
(MTI Fotó — Papp Jenő felvétele)

nem folyik a forrás, mert elapadt, hanem azért, mert elzárták, s ez lényegesen emeli a vendéglő forgalmát. A Szegedy Róza-ház szomszédságában, a forrás fölött álló Kisfaludy-házban ugyanis vendéglő működik. A költő hajdani préházát, amelynek tóra néző falán ma is ott az 1886-ban állított emléktábla: „Kisfaludy Sándor legszebb regéit írta e helyen”, a 70-es évek elején végzett bővítéssel, átépítéssel több száz személy fogadására alkalmas vendéglővé alakították. A forrás fölött levő teraszról pompás kilátás nyílik a tóra. Az eltikkadt kirándulók, akik régebben a forrás vizével oltották szomjukat, s a kilátókhoz vezető utakra indulva itt töltötték meg kulacsukat és üvegeiket, most rá vannak kényszerítve, hogy a vendéglő teraszán sört vagy üdítőt „tankoljanak”. Akárki akármilyen indokkal zárta vagy záratta is el a forrást, még feltételezni se merem, hogy ez lett volna a célja...

Badacsony irodalmi emlékeit idézve Kisfaludy után *Eötvös Károly*t kell elsőként említeni, akinek az írásait már többször idéztem. Ő nem élt Badacsonyban, de író társaival tett balatoni utazásáról szóló, több mint száz éve megjelent könyveiben (*Utazás a Balaton körül; A balatoni utazás vége*) prózaíróink közül ő írt először Badacsony szépségéről, varázsáról, felidézve a múltat, a régiek életét, regéiket, anekdotáikat, egy — talán sosem volt — mesés kor mesés hangulatát. Herczeg Ferenc, akinek Badacsonylábdiban volt nyaralója, sok időt töltött itt, műveiben azonban ennek kevés a nyoma. A badacsonyiak mégis számon tartják,

mert már idézett tanulmányában ő is a világ legszebb hegyének tartotta Badacsonyt. *Krúdy Gyula* nem írt Badacsonyról, de 1918 nyarán vendégként Badacsonyörsön töltött néhány szép hónapot egy préházban és az Esterházy-kastélyban, s itt írta *Útitárs* című regényét. Keresztury Dezsőt csaknem nyolc évtized emlékei kötik e tájhoz. Nagyszüleinek a hegy északi oldalán, Korkovánban és a déli oldalon is volt szőlőjük, házuk. Gyermekkorában itt próbálgatta a „meztélláb”-járást egy kislány kedvéért. Badacsonyról szólván írja: „Ez ifjúságom színhelye”, s azt is: „Nekem a tavasz mindig az marad, az az első, amit nyiladozó értelemmel, ébredő érzésekkel ott éltem át a Badacsony körül...” Amint versei és prózai írásai mutatják, azóta is kötődik a tájhoz. A Kisfaludy-ház és a Szegedy Róza-ház mellett egy újabb irodalmi emlékhely is kialakulóban van Badacsonyban, a Keresztury-ház. Ezt a népi stílusú házat nagyanyja, Eöry Miklósné építtette a múlt században. 1964-ben, amikor közvetlen szomszédságában megépült a művelődési ház, eredeti stílusában felújítva hozzákapcsolták a Keresztury-házat is, amely ebben az évben két jeles eseménynek is színhelye volt. Májusban leplezték le a ház falán azt az emléktáblát, amely szerint „Ebben a házban jöttek össze 1934 és 1935 nyarán azok a zeneszerzők és írók, akik közös mesterük, *Kodály Zoltán* nevelőmunkájának szolgálatára létrehozták az Éneklő Ifjúság mozgalmat. Ha a géniusz szól: Föltámaszt a szót!” Itt tartották 1984 augusztusában a költő és tudós Keresztury 80. születésnapja alkalmából az első megemlékezést az országban. Az életművét reprezentáló, gondos munkával összegyűjtött kiállítás megnyitóján a vártnál sokkal nagyobb tömeg megjelenése és az ünnepien bensőséges hangulat egyaránt azt jelezte, hogy ifjúsága színterén Keresztury ma is otthon van, benne él az emberek szívében.

Jankovich Ferenc élete utolsó két évtizedének sok idejét töltötte nádtetős hegyi házában. „Itt élek én most, itthon, templomos nehéz / magányban, mint mélabus / merengő pásztor, terelgetem a dombokat — / immár közöttük / bronzza süttött a nap.” Jól emlékszem, hogy ez a komorságig komoly ember milyen gyermekes lelkesedéssel mesélt itteni terveiről és munkájáról. Nézd meg — mutatta egyszer a tenyerét —, követ fejték a saját földemből, és pincét építtek. Nem újdonság ez nekem, szabadságos diákként sokat kőműveskedtem én

apám mellett. Egy másik alkalommal Badacsonyból jövet papírlapokat tett elém: „Ilyen nagy verset nem írtak mostanában. Nehezen lehet olvasni, mert a hold és a gyertya kettős fényében írtam fönt a hegyen.” *A fény virágai* című versének a kézírata volt, amely később kötetének is címadó verse lett. Az irodalmi múzeum mellett Badacsony egyéb fejlesztési terveiről is olyan lelkesedéssel beszélt, mintha nem újdonsült szőlősgazda, hanem bennszülött lett volna, s annak is érezte magát, amint ezt *Verőfényben* című versének végrendelet-szerű sorai is mutatják: „Akárki fia omlik a helyemre / E tájt dicsérni legyen majd nyelve.”

Tatay Sándor 1945 tavaszán a romokban heverő Budapestről érkezett feleségével annak szülőhelyére, Badacsonyba, és az akkor már neves író az irodalomtól nagyon távol álló munkát vállalt. Anyósa helyett ő lett a hegy egyik legszebb pontján álló Rodostó turistaház gondnoka. Nyolc éven át, 1953-ig végezte ezt a munkát. Beszerző körutakra járt, és húsz-harminc kilós csomagokban cipelte a hegyre mindazt, ami a vendégek ellátásához kellett. Közben egyetlen sora sem jelent meg, voltak, akik már el is temették mint írókat. Pedig talán éppen ezeknek az éveknek a tapasztalatai és élményei segítették írói újjászületésében. Az 50-es évek elején Jankovich Ferencsel együtt megvettek egy-egy darabot az Ernst-féle szőlőlőből. Jankovich pincét, Tatay házat épített, s otthagyva gondnoki állását, ide költözött. És az eltemetett író feltámadt. Egymás után születtek regényei és elbeszélései, köztük azok is, amelyek a legbadacsonyibb íróvá teszik. Hogy csak ezeket soroljam: 1955-ben az *Ének a szőlőhegyről*, 1958-ban a *Vulkán*, amelyből *Ház a sziklák alatt* címmel nagyszerű film is készült, 1967-ben a *Bujdosásunk története*, majd 1980-ban a *Lyuk a tetőn*. A táj szeretete és szépsége mellett valóságos krónikái ezek a könyvek a Badacsony mindennapjainak, az itt élő emberek örömeinek és gondjainak. Tatay könyvei nélkül nem ismerheti senki Badacsony közelmúltjának évtizedeit. Bár „a haza ajándéka-ként” Pesten is kapott lakást, ideje nagy részét azóta is itt tölti, benne él a táj művelődési életében. A tágabb környéken is alig akad olyan falu, ahol nem vett részt író-olvasó találkozón, s ezek az olvasóknak és a könyvtárosoknak egyaránt ünnepi eseményt jelentettek. Mikor súlyos szívinfarkttal szanatóriumban feküdt, *Kertész Károly*, a tapolcai könyvtár igazgatója szép nyílt levélben juttatta el hozzá a könyvtárosok ragaszkodásának és szeretetének

Veres Péter és felesége, valamint Mesterházi Lajos könyvtárosok között a badacsonyi találkozón (MTI Fotó — Papp Jenő felvétele)

szavakba foglalását, s ez a szeretet kölcsönös. Nem írt még magyar író szebb sorokat könyvtárosokról, mint Tatay Sándor: „A könyvtáros barátaim, és nincs többé idegen város, sem falu számomra az országban, mert mindenütt akad könyvtáros, ha több nem, legalább egy, ha félig fizetett is, ha csak szerény megbízott is, otthon vagyok véle.”

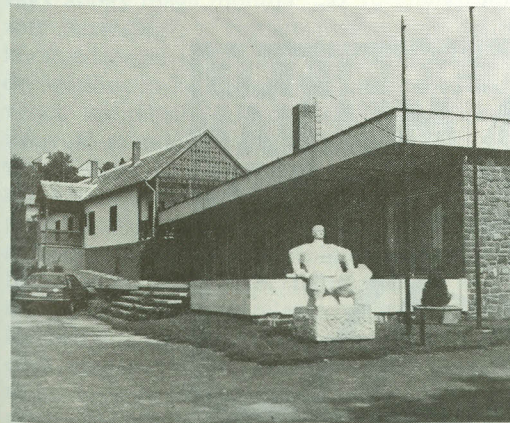
Sorolhatnám hosszan a költőket és a verseket annak érzékeltetésére, hogy hányan, hányféleképpen „keresték szerencsésüket a táj szépségein”. De — Eötvös megállapítását igazolva — a festőket is. Keresztury szerint „A Balaton modern művészi látomásának kialakításában festők az úttörők. A tóvidék romantikus festői követték, a realisták kísérték, a modernek megelőzték a költőket.” Badacsony festői közül — anélkül, hogy *Ligeti Antal*, *Telepy Károly*, *Bernáth Aurél*, *Rippl-Rónai József*, *Illés Árpád* érdemét csökkenteni akarnánk — *Egry József*ről és *Udvardi Erzsébet*ről külön is szólni kell.

Egry József 1916-ban beteg katonaként került Badacsonyba, a Neptun Szállóban (ma SZOT-üdülő) létesített hadikórházba, amint ezt a ház falán elhelyezett emléktábla is hirdeti. Ez sorsdöntő lett élete alakulásában. Mint egyik korabeli levelében írja „Megszerettem Badacsonyt”. De nemcsak Badacsonyt, hanem az egyik önkéntes ápolónőt, az előkelő családból származó Pauler Juliannát is, akit 1918. július 6-án feleségül vett. Ekkor telepedett meg Badacsonyban, és kisebb megszakításokkal 1938-ig felesége hegyoldali házában élt.

Ezt a házat eladva a vízhez közel, a Badacsony u. (ma Egry-sétány) 66. sz. alatt megkezdtek új villájuk építését, amely 1941-től egészen haláláig otthona lett. Badacsonyba kerülése után festészetének szinte egyetlen témája van: a Balaton, annak fényözöne, párája, atmoszférája. Egyik méltatója szerint a kor magyar festői közül a leeurópaibb s egyben a legnemzetibb egyéniség. Emléke — részben az *Egry Baráti Kör* működése révén — elevenen él Badacsonyban. Az Egry-villa előtti utat Egry-sétánynak nevezték el, halálának tizedik évfordulóján, 1961-ben a tomaji temetőben felállították *Borsos Miklós* által tervezett és készített síremlékét, villájában pedig 1972-ben megnyílt az 52 képét őrző Egry József Múzeum, kertjében bronz mellszobrával, amely szintén Borsos Miklós alkotása.

Badacsonyban él, sőt a környék költő fiának és országgyűlési képviselőjének, *Simon István*nak halála óta a táj országgyűlési képviselője is *Udvardi Erzsébet*. „Szeretek a Badacsonyban élni — vallja —, szeretem, hogy amikor kinézek az ablakomon, egy hatalmas vízfelület látok. Szeretek érezni az évszakok és napszakok jelenségeit.” Bernáth Aurél Egryvel rokonította művészetét. „Az ő lírája is közvetlen környezetének sugalmazásából fakad, mégis más világ, független klasszikus elődjétől... Udvardi Erzsébet új világot teremtett, nem idegent a badacsonytól, nagyon is benne gyökerezőt.” Művészként és emberként is összeforrta a tájjal. Néhány nagyméretű alkotása a

A művelődési ház könyvtári része és a Keresztury-ház (Révai felv.)

tomaji templomban látható, s az elmúlt évben 25 képét ajánlotta fel az új tomaji iskola építésére.

Írók, könyvtárosok, könyvtárak

Az irodalmi hagyományoknak is szerepük volt abban, hogy 1954. június 19–20-án Badacsonyban rendeztük meg a maga nemében maig egyedülálló író-könyvtáros találkozót, amelyhez az irodalomnpszerűsítés Fejér megyében végzett akkori kísérletei adták az indítást. Az első elképzelések szerint a Fejér megyei könyvtárosok összejövetelére akartam néhány írókat meghívni baráti beszélgetésre. Ez a terv azonban részben az írók kívánságára, de még inkább azért, mert a *Szabad Nép* egyik cikke nyomán kibontakozott irodalmi vitában a könyvtárosok is többször szóba kerültek, lényegesen módosult, kibővült. Szálloda akkor sem volt Badacsonyban, így a résztvevők számát a két turistaház: a Rodostó és a Vörös Csillag (ma a Vas megyei Tanács üdülője) befogadóképessége határozta meg. A szervezést végző Fejér és a rendezésben közreműködő Veszprém megye könyvtárosain és 15 írón kívül a többi dunántúli megyéből már csak 2–2 küldött részére tudtunk szállást foglalni. A fiatalabb könyvtárosok egy részének még így is szükségszállást kellett szerezni, mert amint *Mesterházi Lajos* írta: „A szervezés során szélesedett egyre a kör, már képviseltette magát az Írószövetség, a Népkönyvtári Központ, a minisztérium könyvtári főosztálya, eljöttek az irodalmi folyóiratok, a megyei és fővárosi lapok tudósítói. Néhány dunántúli író és könyvtáros szűk körű baráti találkozásából így lett országos érdekű értekezlet.” Még külön cikkben is csak vázlatosan lehetne felsorolni a negyven felszólalás érdemi mondanivalóját, azt pedig még vázlatosan sem, ami az éjfélig tartó népdaléneklés közben az írók és a könyvtárosok beszélgetésein szóba került. Azt azonban harminc év elmúltával is a személyes emlék erejével tanúsíthatom, hogy a könyvtárosok számára nemcsak élményt, hanem komoly szellemi gazdagodást is nyújtott a kétnapos tanácskozás. Akkori beszámolómat azzal fejeztem be a *Népművelés* című folyóiratban: „érdeemes volt megrendezni és érdemes lesz folytatni is.” De a folytatás, sajnos, mindmáig elmaradt...

A könyvtárak mai helyzetéről érdeklődve azt a tájékoztatást kaptam, hogy ezek ma is a

települések kulturális életét, szellemi színvonalát meghatározó intézmények, már ahol vannak. A hegyről elnevezett települések közül ugyanis Badacsonyan és Badacsonylábdiban nincs, és soha nem is volt, Badacsonyörsön pedig négy éve „érdektelenség” miatt megszűnt a könyvtár. A közigazgatási központban, Badacsonytomajon viszont másfél könyvtárost foglalkoztató körzeti könyvtár működik, amely két évtizede a művelődési házban szorong — amint keresése közben útbaigazítottak —, „a falu és az üdülőtelep közti senkiföldjén”. Innen látjuk el könyvekkel Badacsonytördemic, Balatonrendes és Ábrahámhegy tagkönyvtárait is. Ha belép az ember a könyvtárba, három dolog tűnik először szemébe: a ragyogó tisztaság, az állványokon sorakozó könyvek példás rendje és legfőképpen a zsúfoltság. A kölcsönzőből és egy kis feldolgozó szobából álló könyvtár legfeljebb 5—6000 könyv szakszerű elhelyezésére volna alkalmas, és most ennek a háromszorosa zsúfolódik a mennyezetig magasított állványokon. A könyvtárosok abban reménykednek, hogy az új iskola megépülése után a régi iskolában kapnak majd helyet, s ez nemcsak nagyobb lesz, hanem így a várható olvasókhoz, a falu lakóihoz is közelebb kerülnek. Igaz ugyan, hogy a beiratkozott olvasók száma 1983-ban elérte, 1984-ben pedig várhatóan meg is haladja az állandó lakosság 20 százalékát, de az is igaz, hogy ezeknek egy része nem helybéli állandó olvasó, hanem az üdülők beutaltjai közül ide betérő alkalmi látogató. Nem használt a munka eredményességének az sem, hogy az elmúlt öt évben háromszor változott a könyvtáros személye. A mostani könyvtáros talán majd gyökeret tud eresztetni,

s ez annál is kívánatosabb, mert vannak olyan jelek, amelyek igényességére utalnak: például június 22-én *Gergely Mihályt* látták vendégül író-olvasó találkozón, augusztus 6-án *László Gyula* professzorral szerveztek beszélgetést Balatonrendesen, és tevékenyen közreműködtek a Keresztury Dezső 80. születésnapja alkalmával rendezett kiállítás és ünnepély előkészítésében is. A badacsonytördemici könyvtár munkájának egy-egy részletéről régebben, a *Könyvtárosban* a hatvanas és a hetvenes évtized első felében, valamint a pedagógiai szaklapokban is többször olvashattunk. Kitűnően működött, amíg *Vollmuth Frigyesné*, a falu idős-okos tanítónője kezelte. A falu aprajagya szívesen járt a könyvtárba, mert bíztak benne, eleven kapcsolata volt a lakossággal. A gyermekek részére olyan foglalkozásokat szervezett a könyvtárban, amelyeket a járás pedagógiai vezetői is elismerő figyelemmel kísértek. Két éve egy fiatal tanárnő lett a könyvtáros, most ismét személycsere várható, s ez jelzi a könyvtár munkájában bekövetkezett kedvezőtlen változást is.

Nem vállalkozom arra, hogy futó látogatásom alapján választ adjak arra: milyen a táj könyvtári helyzete? Inkább idézem a kérdés alapos ismerőjének, *Kertész Károly* tapolcai könyvtárigazgatónak a szavait. „Ezek a könyvtárak nagyobbak, gazdagabbak, mint azt valaha Ti gondoltátok, de talán kevésbé »olvasó-kör-szerűek«, mint ahogy akkor elképzeltétek... Sajnos, az épülés, gyarapodás körébe aggasztóan sokan nem értik bele a szellemi gyarapodást. Élmény helyett »rációt« és leginkább pénzt keresnek e tündéri táj emberei is.”

Könczöl Imre

